

Dokuz Eylül University Publishing

İki Körfez Savaşı Arasında Türkiye-İrak İlişkileri (1990-2003)

Türkiye-İraq Relations Between the Two Gulf Wars (1990-2003)

Nuri Cem TABANLI*

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Nuri Cem TABANLI

Orcid : 0009-0009-9732-8048
e-posta : tabanlicem@gmail.com

* Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Başvuru tarihi/Submitted date:
26.02.2025

Revizyon talebi/Revision requested:
03.03.2025

Son revizyon/Last revision received:
03.03.2025

Kabul edildiği tarihi/Accepted date:
17.03.2025

Atıf/Citation:
Tabanlı, Nuri Cem. "İki Körfez Savaşı Arasında Türkiye-İrak İlişkileri (1990-2003)." *Journal of History and Strategy* 1 (Mart 2025): 151-172.

Öz

İki Körfez Savaşı arasında Türkiye-İrak ilişkileri, hem bölgesel güvenlik hem de ekonomik çıkarlar açısından önemli değişimlere sahne olmuştur. 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan süreçte Türkiye, uluslararası koalisyonun bir parçası olarak Irak'a karşı uygulanan ambargoya katılmıştır. Türkiye, bu dönemde, bölgesel güvenliği sağlamak adına Irak'taki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Birinci Körfez Savaşı sonrasında, Kuzey Irak'ta PKK'nın etkinliği Türkiye için büyük bir tehdit oluşturmuş, bu durum iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da karmaşıklaşmasına yol açmıştır. Ayrıca, Saddam Hüseyin yönetimiyle yaşanan gerilimler, Türkiye'nin Kürt meselesine dair iç ve dış politikalarını etkileyerek, ilişkilerde sık sık gerginliklere neden olmuştur. Irak'a yönelik uygulanan ambargo ise Türkiye'nin ekonomik çıkarlarını olumsuz yönde etkilemiş, bu durumu aşmak adına Türkiye, diplomatik ve ticari stratejiler geliştirmiştir. Ancak, her iki ülkenin de güvenlik ve ekonomik çıkarları doğrultusunda pragmatik bir işbirliği zemini arayışı, ilişkilerin zamanla yeniden şekillenmesine olanak sağlamıştır. İki Körfez Savaşı arasındaki dönemde Türkiye-İrak ilişkileri, hem zorluklar hem de işbirliği fırsatlarıyla şekillenmiş, bölgesel dengeler açısından kritik bir dönem oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, Irak, Türkmen, Kürt, Körfez Savaşı, Güvenlik, Petrol.*

Abstract

Between the two Gulf Wars, Türkiye-Iraq relations underwent significant changes in terms of both regional security and economic interests. Following Iraq's invasion of Kuwait in 1990, Türkiye participated in the international coalition and joined the economic embargo against Iraq. During this period, Türkiye closely monitored developments in Iraq to ensure regional security. After the First Gulf War, the increasing PKK activity in Northern Iraq became a major threat for Türkiye, complicating bilateral relations. Additionally, tensions with Saddam Hussein's regime further impacted Türkiye's internal and external policies regarding the Kurdish issue, leading to frequent strains in relations. The embargo on Iraq also negatively affected Türkiye's economic interests, prompting the country to develop diplomatic and trade strategies to mitigate these effects. However, the pursuit of pragmatic cooperation in line with both countries' security and economic interests allowed for a recalibration of relations over time. During the period between the two Gulf Wars Türkiye-Iraq relations were shaped by both challenges and opportunities for cooperation, marking a critical phase in the regional balance.

Keywords: *Türkiye, Iraq, Turkmen, Kurd, Gulf War, Security, Oil.*

Giriş

Türkiye-İrak ilişkilerinin tarihi, bölgesel dinamikler ve uluslararası stratejiler ışığında şekillenmiş, zamanla pek çok önemli dönüm noktasına sahne olmuştur. Bu ilişkiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden günümüze kadar olan süreçte hem siyasi hem de ekonomik boyutlarda çeşitli gelişmeler göstermiştir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan olaylar, bu iki ülke arasındaki ilişkileri yeniden şekillendirmiştir. Bu bağlamda, Körfez Savaşları önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1990'ların başında patlak veren Körfez Krizi ve bunun ardından yaşanan iki Körfez Savaşı, Türkiye ve Irak arasındaki ilişkilerin yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur.

İlk olarak, Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilere dair bir değerlendirme yapmak gerekirse, Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan ve 1920'lere kadar devam eden bir geçmiş söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında, bugünkü Türkiye'nin güneydoğusunda ve Irak'ın kuzeyinde farklı etnik ve dini gruplar bir arada yaşamaktaydılar. Ancak, 1923'teki Lozan Antlaşması ile yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları belirlenirken, Irak da aynı dönemde Birleşik Krallık'ın mandası altında bağımsızlık yolunda ilerliyordu. 1932'de Irak, resmi olarak bağımsızlığını ilan etti, ancak bu durum, iki ülke arasında sınır problemleri ve politik zorluklar yaratmaya devam etti.

1950'lerden itibaren Türkiye ve Irak arasındaki ilişkiler, özellikle Soğuk Savaş döneminin getirdiği stratejik tercihlerle şekillendi. 1955'te kurulan Bağdat Paktı, Türkiye'nin bölgesel güvenliğini sağlama amacı güderken, aynı zamanda Türkiye ile Irak arasında askeri ve politik bir ittifakın temellerini atmış oldu. Ancak, bu dönemde

iki ülke arasındaki ilişkiler, zaman zaman yaşanan siyasi gerilimlerle kesintiye uğrayabilmiştir. Irak'ta 1958'deki darbeyle kraliyet rejiminin sona ermesi, bu ülkede rejim değişikliklerine yol açmış ve Türkiye-Irak ilişkileri de bu değişimden etkilenmiştir.

Körfez Savaşları dönemi, Türkiye ve Irak ilişkileri için belirleyici bir aşamadır. 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi, yalnızca Ortadoğu bölgesini değil, uluslararası dengeyi de derinden etkilemiş, hemen ardından Birleşmiş Milletler'in aldığı kararlarla Irak'a karşı bir askeri müdahale başlatılmıştır. Türkiye, Batı ile işbirliği yaparak, Birleşmiş Milletler'in koyduğu yaptırımlara ve koalisyon güçlerinin Irak'a karşı başlattığı operasyona dahil olmuş ve bu süreçte ABD ile yakın bir işbirliği geliştirmiştir. Ancak, bu dönemde Türkiye'nin çıkarları da çatışmalarla şekillenmiş, özellikle Kuzey Irak'taki Kürt nüfusunun durumu, Türkiye'nin dış politikasında yeni tartışmalar yaratmıştır.

İkinci Körfez Savaşı, Türkiye-Irak ilişkilerinde çok daha derin izler bırakmış bir gelişmedir. ABD'nin Irak'ı işgal etme kararının ardından, Türkiye, koalisyonun bir parçası olarak bölgeye askeri katılımı konusunda önemli bir seçim yapmak zorunda kalmıştır. Ancak, Türkiye'nin bu dönemdeki tutumu, iç siyasi dinamiklerle şekillenmiş ve ulusal güvenlik kaygıları doğrultusunda farklılıklar göstermiştir. ABD'nin Irak'a müdahalesi, Türkiye'nin endişelerini artırmış ve özellikle Kuzey Irak'ta Kürtlerin güçlenmesi, Türkiye için bir tehdit olarak algılanmıştır. Ayrıca, Irak'taki güç boşluğunun Türkiye'nin güneydoğusunda terör örgütlerinin güçlenmesine yol açabileceği kaygısı, Türkiye'nin kararlarını etkileyen önemli faktörlerden biri olmuştur.

1. Birinci Körfez Savaşına Giden Süreçte Türkiye ve Batılı Devletlerin Tutumu

1970'li yıllar boyunca Amerikan çıkarları doğrultusunda Irak karşısında İran desteklenmiş, İslam Devrimi¹ sonrasındaki süreçte ise Irak, İran'ı kontrol altında tutmak için ABD tarafından desteklenmiştir. Amerikan politikasına uygun olarak İran ile Irak birbirlerini kontrol altında tutmuşlardır.²

İran ile olan 8 yıllık savaştan sonra Saddam'ın bakış açısına göre, savaş boyunca Suudi Arabistan ve Kuveyt'in ekonomik desteklerinin³ İran yayılmacılığını önlemek için Irak'a yapılan yardımlardır. Bundan dolayı, Saddam açısından Irak'ın bu devletlere karşı bir borcu yoktu. Aynı zamanda Saddam, İran ile olan savaş boyunca petrol gelirlerinden mahrum kaldığı için savaş sonrası Irak'ın toparlanma döneminde Körfez ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Irak'a destek olacağı görüşündeydi. Ancak Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri petrol üretimlerini arttırarak petrol fiyatlarının düşmesine neden olmuş, Irak'ın ekonomik zararının artmasına neden olmuştur.⁴

1 İran'da yaşanan siyasi mücadele ve İslam Devrimi için: Bkz. Ervand Abrahamian, *Modern İran Tarihi*, çev. Dilek Şendil, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 163-255.

2 İsmail Akdoğan, *Bağımlılık ve Bağımsızlık Arasında Suudi Arabistan*, (Ankara: Kadim Yayınları, 2020), 65.

3 İlkın Başar Özal, *Kısa Soğuk Savaş Tarihi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2020), 434-435.

4 Rupe, *Irak İşgalinin Perde Arkası*, çev. Buket Dabancahı-Alaz Pesen, (İstanbul: Yordam Kitap, 2006), 44-45.

İran ve Suriye'nin Kuzey Irak'taki Kürt isyancılarını desteklemesi karşısında Türkiye ile Irak arasında İran-İrak Savaşı başladığından itibaren koşullar gerektirdiği için bir yakınlık gelişmişti.⁵ Türkiye'de İran-İrak Savaşı boyunca izlenmiş olduğu politikayla taraflara karşı aktif tarafsızlık⁶ ve her iki ülke ile de ekonomik ilişkilerini devam ettirmiştir.⁷

Ancak ilerleyen süreçte Güneydoğu Anadolu Projesiyle birlikte Türkiye ile Irak arasında Fırat nehrinin sularının paylaşımı konusunda Irak tarafının itirazları olmuş, iki ülke arasındaki ilişkiler gerilemiştir. Hatta Irak 1990 yılı mayıs ayında iki ülke arasında Kürt isyancılara karşı diğer ülkenin topraklarında sıcak takip imkanı tanıyan Güvenlik Protokolünün yenilenmeyeceğini ifade ederek Türkiye'ye karşı bir hamle yapmaya çalışmış, ancak aynı yıl Ağustos ayındaki Kuveyt işgaliyle bu hamlesinde ısrar etmede başarısız olmuştur.⁸ Çünkü koşullar Irak'ın Türkiye'yi karşısına almayı değil, Türkiye'nin tarafsız kalmasını sağlamayı gerektiriyordu.

Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Sönmez Köksal da edinmiş olduğu bilgiler sonucunda 6 Mart 1990'da Ankara'ya Kuveyt'in Irak tarafından yakın zamanda işgal edileceğini bildirmiştir.⁹

Tarihsel olarak Kuveyt'in Irak'ın bir eyaleti olduğunu ve Kuveyt yüzünden Irak'ın ekonomik kayba uğradığını iddia ederek meşruiyet yaratmaya çalışan Saddam Hüseyin'in Irak'ı Kuveyt'i Ağustos 1990'da işgal etmiştir.¹⁰ Saddam'da çağdışı olarak gördüğü Körfez monarşilerini tasfiye etmeye başlamıştır.¹¹

Saddam, Irak'ın mevcut petrol rezervlerine Kuveyt'teki petrol rezervlerini de ekleyerek gücünü arttırmak istemiş¹², ancak Ortadoğu ülkelerinin sahip oldukları petrol rezervlerinin uluslararası ekonomi açısından önemi karşısında ABD ve Batılı devletler Körfez krizini sonuçlandırmak için öncelikle Irak'a diplomatik baskı yapmış, bunun sonuçsuz kalması üzerine askeri harekât düzenlemişlerdir. Başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin kaygısı Ortadoğu'daki herhangi bir ülkenin bağımsızlığı veya insanların güvenliğiyle ilgili değildi. İhtiyaçlarını karşıladıkları petrol, doğalgaz ve değerli madenlerin tehlikeye girmesiydi. Bunu gerekçe göstererek askeri hareketin meşrulaştırılması mümkün olmayacağından Kuveyt'in bağımsızlığı ve güvenliği sağlanacak söylemini oluşturmuşlardır.

5 Faruk Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991*, (İstanbul: Der Yayınları, 2016), 512.

6 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, (İstanbul: Kronik Kitap, 2018), 666.

7 Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991*, 442.

8 Sönmezoğlu, 516-517.

9 Nuri Cem Tabanlı, "İngiltere'nin 1990-1998 Yılları Arasındaki Irak Politikası", (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2023), 27.

10 Ayfer Yazkan Kubal, *Osmanlı-İngiliz İlişkileri ve Irak'ın Doğuşu*, (İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2018), 252-253.

11 Sina Akşin, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 448.

12 Yusuf Sayın ve Esra Aksoy, "Türkiye-İrak Dış Politikaları Üzerine Bir İnceleme," *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:5 Sayı:2, (2023), 189.

Saddam ele geçirdiği Kuveyt'in petrol rezervleriyle dünya petrol rezervlerinin %20'sinin kontrolüne sahip olmuş oldu. Stratejik önemdeki Basra Körfezi'ne doğru ilerlemeye devam edip Suudi Arabistan'ı da ele geçirmesi durumunda bu oran %40'a çıkacaktı.¹³ Bu endişe ve İsrail'in güvenliğinin tehlikeye düşmesi karşısında ABD'nin öncülük etmesiyle bir koalisyon gücü oluşturulmuştur.¹⁴ Bir Arap devletinin işgali sonucunda diğer Arap devletleri de bu uluslararası koalisyonda yer almışlardır.¹⁵ Kuveyt'teki Irak işgali sonlandırılmadan önce de uluslararası koalisyon gücü Suudi Arabistan'da konuşlandırılarak Suudi Arabistan'ın güvenliği sağlanmıştır.¹⁶

Ağustos-Kasım 1990 arasındaki süreç Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi kararlarıyla Irak'a siyasi ve diplomatik baskı yapılarak geçilmiş, Irak'ın bu kararlara uymaması üzerine hava ve kara hareketleri gerçekleştirilmiştir. 28 Şubat 1991'de de Irak koalisyon gücünün askeri hareketiyle Kuveyt'ten çıkartılmıştır.¹⁷

Kuveyt işgali sonrasındaki süreçte ABD-Türkiye iş birliğinin Ortadoğu bölgesinde Türkiye'nin ana aktör olmasını sağlayacağı düşüncesiyle hareket eden Cumhurbaşkanı Özal, kendi anlayışı doğrultusunda süreci yönlendirmiştir.¹⁸

Türkiye'de Cumhurbaşkanı Özal, Kuveyt işgali sonrasında bölge dışındaki devletlerin reflekslerini dikkate alarak yaşananların Ortadoğu'da yeni bir dönemin başlatacağını, Irak'ın parçalanabileceğini ve bir Kürt Devletinin oluşabileceğini öngörmüştür. Özal, Soğuk Savaş sonrasında Batı kamuoyunda önemi azalan Türkiye'nin Batılı devletler için halen daha stratejik önemde olduğunu göstermek için uluslararası koalisyona dahil olunması ve aynı zamanda Irak'ın parçalanması durumunda Türkiye'nin bundan faydalanabilmesini ve süreçte söz sahibi bir konumda olmasını sağlamaya çalışmıştır.¹⁹

2. Körfez Krizi'nin Türkiye ve Irak'a Ekonomik Etkileri

Kuveyt'in işgali sonrasında da Irak'ın petrolünü dünyaya ulaşmasını sağlayan Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı BM Güvenlik Konseyi'nin 661 sayılı kararını dayanak göstererek Türkiye tarafından kapatılmıştır.²⁰

Ofra Bengio'ya göre Cumhurbaşkanı Özal, ABD Başkanı Bush'tan bir talep gelmeden petrol boru hattı kapatılması noktasında insiyatif almıştır.²¹ Bunun sonucunda Türkiye, Kuzey Irak'taki Kürt bölgesinden gelen kaçak petrole uğramış olduğu ekonomik

13 Akdoğan, *Bağımlılık ve Bağımsızlık Arasında Suudi Arabistan*, 60.

14 Alptekin Molla, "Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri," *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:7 Sayı:11 (2009), 34.

15 Rupe, *Irak İşgalinin Perde Arkası*, 48-49.

16 Akdoğan, *Bağımlılık ve Bağımsızlık Arasında Suudi Arabistan*, 62.

17 Özal, *Kısa Soğuk Savaş Tarihi*, 500-501.

18 Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991*, 450.

19 Özlem Kayhan Pusane, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasında Değişim: Turgut Özal ve Tayyip Erdoğan Dönemlerinin Karşılaştırmalı Analizi," *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 14 Sayı 56 (2017), 45.

20 Molla, "Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri," 34.

21 Ofra Bengio, "Ankara, Erbil, Baghdad: Relations Fraught with Dilemmas" *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:5 Sayı:1 (2013), 68.

kayıbı hafifletmeye çalışmıştır. Bu hamleler yeterli olmamasına rağmen Türkiye'nin Kuzey Irak'taki Kürt gruplarla arasında bağlantı kurmasını gerekli kılmıştır.²²

İrak'ın petrol boru hattının kapanmaması isteğine rağmen Türkiye Kuveyt işgalini sonlandırılana kadar devam edeceğini bildirmiştir.²³ Bu durum 1996 yılına kadar devam etmiş, bu tarihten itibaren BM petrol-gıda programına finansman sağlamak için tekrardan boru hatları faaliyete geçmiştir. Ancak bu süre zarfında hem Irak hem de Türkiye petrol boru hattından elde etmiş oldukları gelirden mahrum kalmıştır.

1996 yılında petrol boru hattı açılana kadarki süreçte Türkiye'nin kaybının 3 milyar 560 milyon dolar olduğu tahmin edilmektedir.²⁴ Birinci Körfez Savaşı sonrasında Batılı ülkeler ile Körfez ülkeleri arasında fon oluşturulmuş, savaş sonucu ekonomik kayba uğrayan Mısır, Ürdün, Türkiye gibi ülkelere yardım yapılmıştır. Türkiye'nin hesabına fondan gönderilen miktar Türkiye'nin uğramış olduğu kaybı telafi edebilecek düzeyde değildi.²⁵ Bunun üzerine BM'nin 50. maddesine dayanarak BM'den tazminat talep edilmiş ve bu girişim de sonuçsuz kalmıştır.²⁶ Buna ek olarak, Birinci Körfez Savaşı sonrasında Amerikan yardımı da Türkiye'nin beklentisinin altında kalmıştır.²⁷

Kuveyt'teki işgalin sonlandırılması amacıyla oluşturulan koalisyon gücündeki Irak işgali nedeniyle ekonomik kayıp yaşayan bölge ülkelerinin zararlarını Körfez Savaşı sonrasında Kuveyt'in petrol gelirleriyle karşılama kararı alınmış olmasına rağmen Türkiye'ye buradan pay verilmemiştir.²⁸

Türkiye'nin ekonomik kaybı aslında Cumhurbaşkanı Özal'ın aktif dış politika izlemesinden kaynaklanmıştır. Bu anlayışın sonucu olarak Özal, Türk dış politikasını kendisi yönlendirmiş ve Batılı devletlerin özellikle de ABD'nin politikalarını benimseyip uygulamıştır. Türkiye açısından tarafsız kalma seçeneği Irak ile olan ticaret hacminin yüksekliğinden kaynaklı olarak ABD açısından istenilen bir durum değildi.²⁹

Birinci Körfez Savaşı sonrasında Batılı devletler tarafından Saddam yönetimini cezalandırmak amacıyla Irak'a yönelik ambargolar Saddam'ın değil, Irak halkının cezalandırılmasına neden olmuştur.³⁰ Buna ek olarak, ABD, İngiltere ve Fransa tarafından Türkiye'deki İncirlik üssünde konuşlandırılan Çekiç Güç aracılığıyla da Irak tecrit edilmiştir.³¹

22 Bengio, "Ankara, Erbil, Baghdad: Relations Fraught with Dilemmas," 68-69.

23 Tabanlı, "İngiltere'nin 1990-1998 Yılları Arasındaki Irak Politikası," 37.

24 Ziad Swaidan ve Mihai Nica, "The 1991 Gulf War And Jordan's Economy," *Middle East Review Of International Affairs*, Cilt. 6 Sayı 2, Haziran 2002, 72.

25 Birinci Körfez Savaşı'nın ekonomik değerlendirmesi için: Bkz. Kamran Mofid, *The Economic Consequences of the Gulf War*, (New York: Routledge, 2017).

26 Murat Hüseyinkahyaoglu, "Körfez Savaşı ve Savaş Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri (1990-93)," (Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2008), 52.

27 Michael R. Gordon and Bernard E. Trainor, *Cobra II*, (New York: Vintage Books, 2006), 48.

28 Cihat Yayıcı, "İrak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri," *Güvenlik Stratejileri*, Cilt 15 Sayı 30, 338-339.

29 Tekin Önal ve Abdullah Özdağ, "Körfez Savaşı ve Türk Dış Politikasına Etkileri," *Turkish Studies*, 11 (Sonbahar 2016), 59-60.

30 Edward Said, *Oslo'dan Irak'a ve Yol Haritası*, çev. Murat Uyurkulak, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005), 128.

31 Meliha Benli Altunışık, "Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken," *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:1 Sayı:1 (2009), 72-73.

Irak'ın askeri yenilgiye uğratılması için öncelikle ekonomik yenilgiye uğratılması gerekiyordu. ABD'de Türkiye aracılığıyla bunu gerçekleştirmiş oldu.³² Cumhurbaşkanı Özal'ın sahip olduğu anlayışa göre, Türkiye dış politikada etkin bir konumda olursa uluslararası saygınlığı artacağı düşüncesine sahipti.³³ Bu anlayışın sonucu olarak, uygulamış olduğu aktif dış politika ile Körfez Savaşı sonrasında Türkiye'nin yeni kazanımlar elde edebileceği düşüncesindeydi. Ancak süreç böyle gerçekleşmemiş ve bunun sonucu olarak ilerleyen süreçte Türkiye ciddi ekonomik ve sosyal problemlerle uğraşmak zorunda kalacaktır.

3. Körfez Krizinde Türkiye'nin Yaklaşımı

Hem Irak hem de ABD tarafından üst düzey heyetlerin ziyaretleri karşısında Türkiye'nin Körfez krizi sürecinde önemi artmıştır. Ancak ilerleyen süreçte Cumhurbaşkanı Özal'ın etkisiyle Türkiye, ABD ve Batılı devletlerin görüşünü benimsemiştir.³⁴

ABD, Irak ordusunun merkez cephesindeki gücünü bölmek ve olası bir Irak saldırısına karşı Türkiye'den Irak sınırına asker konuşlandırmasını istemiş, Türkiye tarafından 2.Ordu Irak sınırına konuşlandırılmıştır.³⁵ Irak'a karşı bir saldırı başlatma amacıyla yeni bir cephe açma amacı taşımayan bu konuşlandırmalarla birlikte NATO ve NATO aracılığıyla ABD, Irak'ı kuzeyden de baskı altına alabilecek bir konuma gelmiş oldu.

Türk hükümeti, Irak'ın bir güvenlik tehdidi olarak görülmesinden dolayı NATO'dan Çevik Kuvvet hava unsurlarını Türkiye'de konuşlandırmasını istemiş, NATO'da ABD'nin yönlendirmesiyle bu isteğe olumlu yanıt vermiştir. Ancak gönderilen hava unsurları sembolik düzeyde tutularak sadece Türkiye'nin yanında yer aldığı gösterilmek istenmiştir.³⁶ İlerleyen süreçte ABD, Irak'ın kuzeyinden ikinci bir cephe açılması düşüncesini uygulamaktan vazgeçmiştir. Çünkü bölge ülkelerinin özellikle de İran'ın Türkiye'nin Batılı devletlerin yanında yer alan duruşundan dolayı tepkili açıklamalarının savaşın etki alanının genişlemesine neden olabileceği endişesi ABD'nin politika değişikliğinde etkili olmuştur.³⁷

32 Önal ve Özdağ, "*Körfez Savaşı ve Türk Dış Politikasına Etkileri*"63.

33 Pusane, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasında Değişim: Turgut Özal ve Tayyip Erdoğan Dönemlerinin Karşılaştırmalı Analizi," 43.

34 Molla, "Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri," 35.

35 Hüseyinkahyaoğlu, "Körfez Savaşı ve Savaş Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri (1990-93)," 49.

36 Molla, "Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri," 36.

37 Molla, 38.

4. Körfez Krizi Süresince Türkiye’de Yaşanan Gelişmeler

Cumhurbaşkanı Özal’ın koalisyona katılma ve askeri hareket istekleri ordu üst yönetimi ile anlaşmazlığa düşmesine neden olmuştur. Özal, Halepçe katliamından sonra da güvenlik ve diplomasi bürokrasına danışmadan popülist bir bakış açısıyla doğrudan süreci yönlendirmeye çalışmıştır.³⁸

Özal’ın Körfez Krizi süresince izlemiş olduğu politikaların ABD’nin çıkarlarına uygunluğu Türk ordusunun üst yönetiminin tepkisiyle karşılaşmış, buna ek olarak uçuşa yasak bölge oluşturulmasının Kürt Devletinin oluşumuna giden süreci başlatacağı endişesi Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı’nın dikkat çektiği nokta olmuştur.³⁹

Türkiye’deki askeri ve sivil bürokrasiye göre, Türkiye’nin Birinci Körfez Savaşı’ndaki politikası, Irak’ın toprak bütünlüğünün korunmasını ve bağımsız bir Kürt Devletinin oluşmamasını sağlamak olmalıdır.⁴⁰ Türk bürokrasisi, Irak’ın toprak bütünlüğünün bozularak bir Kürt Devletinin oluşmasının kendi toprak bütünlüğüne de zarar vereceği öngörüsüne sahiptir.⁴¹

Ancak Özal sahip olduğu duruştan geri adım atmamıştır. Bunun üzerine Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay istifa etmiş, ancak Özal’ın isteğine rağmen Türkiye koalisyon gücüne askeri birlik göndermemiş, sadece Irak’a karşı yaptırımların uygulanmasına katılmıştır. Kriz süresince de Irak ile olan ortak sınırdan da herhangi bir askeri girişimde bulunmamıştır. Ancak Türkiye’de hükümet TBMM’den çıkarmış olduğu savaş yetkisine dayanarak Irak’ın bombalanması için İncirlik Üssü’nü Amerikan savaş uçaklarının kullanımına vermesiyle birlikte bu savaşta bir taraf olmuştur.⁴² Ancak bu karar dönemin Başbakanı Akbulut açısından Türkiye’nin savaşa gireceği şeklinde görülmemeliydi.⁴³

Türk hükümeti Batılıların politikalarını her ne pahasına olursa olsun uygulamaya devam etmesine rağmen Batılılar Türkiye’yi kendilerinin yanında görmemiştir. Örneğin, Batı kamuoyunda Irak’ın İncirlik Üssü’nden kalkan uçakları gerekçe göstererek Türkiye’ye saldırması durumunda ise NATO’nun 4.maddesinin işletilmeyeceğini sadece malzeme tedarik edileceği belirtilmiş, böyle bir durumda Türkiye’nin kendisini savunması beklenmiştir.⁴⁴ Bir başka örnek olarak, Cumhurbaşkanı Özal’ın yönlendirmesiyle Amerikan çıkarlarına uygun politikaların uygulanmasına rağmen ABD Türkiye’nin askeri ekipman ihtiyacını karşılamamıştır. Ancak aynı dönemde ABD, Mısır ve İsrail’in borçlarını silmiştir.⁴⁵

38 Hüseyinkahyaoğlu, “Körfez Savaşı ve Savaş Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri (1990-93),” 16.

39 Pusan, “Türkiye’nin Kuzey Irak Politikasında Değişim: Turgut Özal ve Tayyip Erdoğan Dönemlerinin Karşılaştırmalı Analizi,” 46.

40 Molla, “Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri,” 37.

41 Serkan Kekevi, “Devlet ve Egemenlik Açısından İki Körfez Savaşı Arasında Kuzey Irak’taki Gelişmelerin Analizi,” (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010), 253.

42 Molla, “Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri,” 37.

43 Hüseyinkahyaoğlu, “Körfez Savaşı ve Savaş Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri (1990-93),” 46.

44 Molla, “Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri,” 39.

45 Yayıcı, “Irak’ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye’ye Etkileri,” 336-337.

Türk toplumu da her ne kadar Saddam Hüseyin'e karşı olumlu bir yaklaşıma sahip olmasa da Türkiye'nin Amerikan çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanılmasına karşıydı. Türk toplumunun bu refleksine ek olarak, siyasal muhalefet de Cumhurbaşkanı Özal'ın izlemiş olduğu Irak karşıtı politikalara karşı bir duruş sergilemekteydiler. Böyle olunca da Akbulut hükümeti TBMM'den sınırlı bir savaş açma izni alabildi. Buna göre, sadece Türkiye'ye karşı bir saldırı durumunda savaşa izin verilmekteydi.⁴⁶ Bu da göstermektedir ki, aktif dış politika uygulamaya çalışan Özal arkasında güçlü bir toplumsal, siyasal ve askeri desteğe sahip değildi.

5. Birinci Körfez Savaşı Sonrasındaki Süreçte

Kuzey Irak'taki Güç Mücadelesi ve Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası

Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Saddam Hüseyin ülkesinin Kuzey'indeki egemenliğini yitirmiş, Türkiye ise savaş sonrasında Cumhurbaşkanı Özal'ın ABD ile oluşacak stratejik ortaklıkla bölgede söz sahibi olunacağı düşüncesi⁴⁷ ile Musul ve Kerkük'ün geri alınabileceği bir fırsat olarak gördüğü durum gerçekleşmemiştir.⁴⁸ Tüm bunlara ek olarak, ABD çıkarlarına uygun politikalar uygulayan Türkiye ekonomik kayba uğramış, bu kaybı da telafi edilmemiştir. Irak, Türkiye açısından güvenli bir ülke olmaktan çıkmıştır. Kuzey Irak'ta yüzeeye yakın olması nedeniyle çıkarma maliyetinin düşük olduğu petrol rezervlerine sahip olunması nedeniyle Irak'ın önemi daha da artmıştır.

Körfez Savaşı süresince Amerikan politikaları uygulamış olmasına rağmen Türkiye savaş sonrası güvenlik planlamasına dahil edilmemiştir.⁴⁹ Çünkü Türkiye'ye göre, Irak'ın toprak bütünlüğünün sağlanmaması durumunda bir güvenlik problemi yaşanacağı ve bunun da sadece Irak ile sınırlı kalmayacağıydı. Kuzey Irak'taki zengin petrol rezervlerinin varlığı da Irak'ın toprak bütünlüğünün sağlanmasını zorlaştırmaktaydı.

Türkiye'de Dışişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı'nın PKK ile KDP ve KYP'nin iş birliği içinde olduğunu gerekçe göstererek bu gruplarla diyalog kurulmaması itirazlarına rağmen Cumhurbaşkanı Özal bu grupların temsilcilerini Türkiye'de ağırlamış, temsilcilik oluşturmalarına izin vermiş, Kuzey Irak'taki gelişmelerle ilgili olarak muhatap kabul etmiştir.⁵⁰

Cumhurbaşkanı Özal, KDP ve KYP liderleriyle Ankara'da yapmış olduğu görüşmelerde bu grupların PKK ile iş birliğini önlemeye çalışmıştır.⁵¹ Çünkü Barzani ile Talabani arasında bir denge siyaseti uygulanmazsa her ikisinin PKK ile yakınlaşp Türkiye açısından daha büyük bir problem olabilirdi.

46 Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 667.

47 Hüseyinkahyaoglu, "Körfez Savaşı ve Savaş Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri (1990-93)," 65.

48 Özlem Tür, "Türkiye'nin Irak ve Suriye İlişkileri," *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, ed.Faruk Sönmezoglu, Nurcan Özgür Baklacioğlu, Özlem Terzi, (İstanbul: Der Yayınları, 2012), 596.

49 Molla, "Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri," 38.

50 Pusane, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasında Değişim: Turgut Özal ve Tayyip Erdoğan Dönemlerinin Karşılaştırmalı Analizi," 46.

51 Tür, "Türkiye'nin Irak ve Suriye İlişkileri," 597.

İrak ordusunun Kuzey Irak'tan çekilmesi sonucunda artık Irak-Türkiye sınırının Irak tarafı Kürtlerin kontrolüne geçmiş oldu. PKK'nın Irak ordusunun çekilmesiyle oluşan boşluğu doldurmasının Türkiye açısından çıkarlarına ters düşeceği gerekçesiyle Barzani ve KDP ile anlaşılıp Türkiye'ye güvenlik tehdidi oluşmasını önlemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Cumhurbaşkanı Özal da Kürtlerin Irak'a geri dönüşünü gerçekleştirmeye amaçlayan ancak özerkliğe de yol açmasına neden olan güvenli bölgeler fikrini desteklemiştir.⁵²

Aynı zamanda Özal, sığınmacı problemini Türkiye sınırları dışında Irak'ta çözmeyi amaçlayan uluslararası bir çözüm bulmaya çalışmıştır.⁵³

PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığı karşısında KDP Lideri Barzani ve KYP Lideri Talabani desteklenerek denge oluşturulmaya çalışılmış, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması amaçlanmıştır. KDP ve KYP liderleri ile yapılan anlaşmalarla karşılıklı ilişkiler geliştirilmiş, ancak ilerleyen süreçte Çekiç Gücün sağlamış olduğu korumayla uçuşa yasak bölgede KDP ve KYP liderleri PKK ile anlaşarak 1992 yılında Kürt devletini fiilen kurmuşlardır. Bu seferde KDP lideri Barzani ile PKK'nın desteğini alan KYP lideri Barzani arasında bir liderlik mücadelesi yaşanmıştır. Bu mücadele yaşanırken PKK'nın Türkiye'nin güvenliğine tehdit olan eylemleri sonucunda 1995 Mart'ında Türk ordusu askeri harekât gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda süreç boyunca Türkiye, KDP ile KYP arasındaki mücadeleyi kendi çıkarlarına göre yönlendirmeye çalışmıştır.⁵⁴

1994 Mayıs'ından itibaren KDP ile KYP arasında Kuzey Irak'ta otorite mücadelesi başlamıştır. Her iki grupta varlıklarını devam ettirmek için bölge ülkelerinden destek aramışlardır. Yaşanan bu çatışmaların PKK'nın güçlenmesine neden olacağını değerlendiren Türkiye her iki tarafı uzlaştırmak amacıyla sürece müdahale etmiştir. Aynı zamanda Mart 1995'te Kuzey Irak'a askeri harekât düzenlemiştir. Silopi'de yapılan müzakerelerden sonuç alınmamış, ancak Erbil'de yeni görüşme yapılma kararı alınmıştır. Buradan da sonuç alınmayınca temmuz ayında Paris'te yapılan görüşmelerde uzlaşılı sağlanmış ve 1995 yılında Kuzey Irak'ta seçimlerin yapılması başta olmak üzere birçok konuda anlaşma sağlamışlardır.⁵⁵

1995 seçimlerine kadar Fransa, ABD ve İngiltere himayesinde sağlanan KDP-KYP uzlaşılı seçim sonrasında bozulmuştur. 1994-1997 arasındaki dönemde iki grup arasındaki silahlı mücadele devam etmiştir. ABD, yaşanan çatışmaların Saddam Hüseyin'in Kuzey Irak'a girmesini sağlayacağı ve kontrolünü tesis edebileceği endişesiyle müdahale etmesi sonucunda durdurulmuş⁵⁶ ve Ankara'da doğrudan Türkiye'nin ve Türkiye'nin baskısıyla Türkmenlerin de taraf olarak yer aldıkları Ankara görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda KDP ile KYP, PKK'nın bir terör

52 Bengio, "Ankara, Erbil, Baghdad: Relations Fraught with Dilemmas," 69.

53 Hüseyinkahyaoglu, "Körfez Savaşı ve Savaş Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri (1990-93)," 55.

54 Yüksel Kaştan, "II.Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-İrak Siyasi İlişkileri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı:19 (2008), 319-320.

55 Kekevi, "Devlet ve Egemenlik Açısından İki Körfez Savaşı Arasında Kuzey Irak'taki Gelişmelerin Analizi," 197-198.

56 Kekevi, "Devlet ve Egemenlik Açısından İki Körfez Savaşı Arasında Kuzey Irak'taki Gelişmelerin Analizi," 205-206.

örgütü olduğunu kabul etmişlerdir. Sağlanan uzlaşmanın korunmasını ve sürdürülmesini de iki grup arasındaki bölgeye yerleştirilen Türkmenler sağlayacaktır.⁵⁷

Türkiye, Washington Süreci ile Kuzey Irak hakkında kendisinin dışarıda bırakıldığı bir durum karşısında ABD'ne karşı bir duruş sergileyerek Ankara görüşmelerinin olmasını sağlamış ve federatif sistem ile ilgili hükümlerin Washington Bildirisinden çıkartılmasını sağlamıştır.⁵⁸

KDP ile KYP arasında Türkiye ile olan sınır ticaretinden elde edilen gelirin paylaşımı konusunda 1994 yılında bir mücadele başlamıştır. Devlet oluşumunun gerçekleştirilmeye çalışıldığı bu dönemde iki parti arasındaki mücadele kontrol ettikleri bölgeleri paylaşmakla son bulmuştur. Bundan dolayı da fiili devlet oluşum süreci uzamış, iki parti arasındaki çatışmalar 17 Eylül 1998'de Washington'da bir ateşkes anlaşmasına imzalanana kadar devam etmiştir.⁵⁹ Bu anlaşma sonucunda Kuzey Irak KDP ve KYP arasında bölüşülmüştür. Buna göre Erbil ve Duhok KDP bölgesi, Süleymaniye ise KYP bölgesi olarak kabul edilmiştir.⁶⁰

KDP ve KYP açısından Kuzey Irak'taki yönetimlerini sürdürmeleri için Türkiye'nin desteğine ihtiyaçları vardı. Cumhurbaşkanı Özal'ın da PKK'yı yalnızlaştırmak amacıyla bu gruplara karşı yapmış oldukları yardımlar da önemli bir destek olmuş oldu. Ancak ilerleyen süreçte özellikle de İkinci Körfez Savaşı'ndan sonrada Türkiye ile Kuzey Irak Kürtleri arasındaki iş birliği sonlanmıştır. Kürtlerin Türkmenlere yönelik baskıları, Kerkük'e yönelik ilgileri ve PKK ile yakınlıklarından dolayı Türkiye Kuzey Irak'taki yerel güçlere yönelik politikalarını değiştirmiştir.⁶¹

Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Saddam Hüseyin ülkesinin Kuzey'indeki egemenliğini yitirmiş, Türkiye ise savaş sonrasında Cumhurbaşkanı Özal'ın ABD ile oluşacak stratejik ortaklıkla bölgede söz sahibi olunacağı düşüncesi⁶² ile Musul ve Kerkük'ün geri alınabileceği bir fırsat olarak gördüğü durum gerçekleşmemiştir.⁶³

Türkiye, PKK'nın gerçekleştirmiş olduğu saldırıların ülke güvenliğine ve toprak bütünlüğüne tehdit olmasının yanında BM Güvenlik Konseyi'nin yaptırım kararlarından dolayı uğramış olduğu zararları karşılayacak bir tazminat da alamamıştır.⁶⁴

57 Onur Öymen, *Arka Plan*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016), 235.

58 Kekevi, 254.

59 Mahir A. Aziz, *Irak Kürtleri*, çev.Zülal Kılıç, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013), 128-129.

60 Ali Semir, "Türkiye'nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı," *Bilge Strateji*, Cilt 3 Sayı 5 (Güz 2011), 181.

61 Semir, "Türkiye'nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı," 181.

62 Hüseyinkahyaoglu, "Körfez Savaşı ve Savaş Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri (1990-93)," 65.

63 Tür, "Türkiye'nin Irak ve Suriye İlişkileri," 596.

64 Tabanlı, "İngiltere'nin 1990-1998 Yılları Arasındaki Irak Politikası," 68.

6. Kuzey Irak'ta Uçuşa Yasak Bölge, Çekiç Gücün Oluşması ve Türkiye'nin Güvenlik Kaygıları

1988 yılında Amerikalıların desteğini arkasına alan Saddam⁶⁵, PKK ile birlikte Irak ordusunu Kuzey Irak'taki Barzani ve Talabani aşiretlerine karşı Halepçe'de saldırtmıştır.⁶⁶ Bu saldırı aynı zamanda Irak Türkmenlerine de yöneltilmiştir. Uluslararası boyutta Kürtlerin içinde bulunduğu durumu başta ABD⁶⁷ olmak üzere Batılı devletler kendi çıkarları doğrultusunda kullanmıştır.⁶⁸ Çünkü Türkmenler ile Türkiye arasındaki soydaşlık bağının varlığı Amerikan çıkarları için Türkmenleri kullanılabilir olmaktan çıkartmış, Kürtlerin kullanılması söz konusu olmuştur.

Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Irak ordusunun koalisyon gücü tarafından hava ve kara hareketleriyle zayıflatılmasını fırsata çevirmek isteyen Kürtler ve Şiiler Irak'ın kuzey ve güneyinde ayaklanmalar başlatmışlardır.⁶⁹ Bu ayaklanmalar Irak ordusu tarafından sertlikle bastırılmıştır.⁷⁰

Ayaklanmaları bastırmak için gönderilen Irak birlikleri Türkmenlere ait Tuzhumartu ve Altunköprü'deki Türkmenlere de saldırmıştır. Türkmenler uğramış oldukları bu saldırıyı uluslararası kamuoyuna duyurmaya çalışmış ancak etkili olamamışlardır. Bundan dolayı, Türkiye'ye sığınmışlardır. Ayaklanmaları bastırılan Kürtler de sınır ülkeleri olan Türkiye ve İran'a kaçmışlardır.⁷¹ Ancak Türkiye yaşanan iç güvenlik probleminin varlığına ek olarak yeni bir problem yaratabilecekleri tehdidi nedeniyle Kürtlere sınırını açmamıştır.⁷² İlerleyen süreçte Batılı devletler Türkiye üzerinden veya doğrudan havadan Irak'taki Kürtlere yardım malzemesi göndermişlerdir.⁷³

Cumhurbaşkanı Özal, Türkiye'deki ve Türkiye sınırındaki sığınmacıların bir güvenlik problemini oluşmalarını önlemek için Irak'ta BM himayesinde güvenli bölgeler oluşturulmasını önermiştir. Ancak Irak'tan sığınanlar sadece Kürtler olmamasına rağmen Kürtleri koruma amaçlı İngiltere'nin öncülüğünde güvenli bölgeler oluşturulmuş, daha sonrasında ABD tarafından bu girişim devam ettirilmiştir. Bu bölgenin Irak merkezi hükümeti saldırısından korunması için uçuşa yasak bölge ilan edilmiş ve Türkiye'ye bir görev gücü yerleştirilmiştir. Sağlanan bu koruma ile Kuzey Irak'ta fiili bir Kürt devleti oluşturulmasının temeli atılmıştır. Saddam'ın da buna karşı hamlesi ise Kuzey Irak'taki Erbil ve Süleymaniye şehirlerinin de olduğu 3 bölgeyi boşaltmak olmuştur. Boşalttığı bölgeleri ise Irak üniter yapısına tehdit olarak gördüğü Barzani ve Talabani gruplarına bırakmayıp PKK terör örgütüne bırakmıştır.⁷⁴

65 Rupe, *Irak İşgalinin Perde Arkası*, 42.

66 Kaştan, "II.Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-İrak Siyasi İlişkileri," 316.

67 Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998), 308.

68 Peter Mansfield, *A History of the Middle East*, (England: Penguin Books, 2010), 390.

69 Pusane, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasında Değişim: Turgut Özal ve Tayyip Erdoğan Dönemlerinin Karşılaştırmalı Analizi," 42.

70 Bob Woodward, *Plan of Attack*, (Great Britain: Simon Schuster, 2004), 116.

71 Tabanlı, "İngiltere'nin 1990-1998 Yılları Arasındaki Irak Politikası," 61.

72 Kekevi, "Devlet ve Egemenlik Açısından İki Körfez Savaşı Arasında Kuzey Irak'taki Gelişmelerin Analizi," 171.

73 Aziz, *Irak Kürtleri*, 124.

74 Tabanlı, "İngiltere'nin 1990-1998 Yılları Arasındaki Irak Politikası," 62.

Kuzey Irak'tan Türkiye sınırına kaçan Kürtlerin geri dönmesini sağlamak için Türkiye'nin başvurusuyla 1991 yılında oluşturulan ve Türkiye'de konuşlandırılan Çekiç Gücün görevine aynı zamanda Kürtler geri döndüklerinde güvenliklerini temin için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla oluşturulan uçuşa yasak bölgenin korunması ve Irak silahlanma programının denetlenmesi de eklenmiştir. Buna ek olarak, Çekiç Güce Irak'ın uçuşa yasak bölgeye yönelik girişimlerini engelleme görevi de verilmiştir.⁷⁵

36.paralelin kuzeyi güvenli bölge olarak kabul edilmiştir. Ancak Kürtlerin yoğun olduğu 36.paralelin güneyinde yer alan Süleymaniye güvenli bölge içine alınmış, 36.paralelin kuzeyinde yer alan Türkmenlerin yoğun olduğu Musul ise güvenli bölge içine alınmamıştır.⁷⁶ Burada amaçlanan zengin petrol rezervlerine sahip Kuzey Irak'ta Türkiye'nin Türkmenler aracılığıyla müdahale edebilmesini engellemektir. Buna örnek olarak, 2003 yılındaki İkinci Körfez Savaşı'nda Amerikalılar Türkmenlerin yoğun olduğu Musul ve Kerkük'e içinde bulunulan durumdan faydalanmak amacıyla bir ihtimal Türkiye'nin askeri harekât başlatmasını önlemek için Bağdat üzerinden bu bölgelere ve Türkiye-Irak sınırına asker konuşlandırmışlardır.⁷⁷

Haziran 1991'de geçici bir çözüm olarak üretilen Çekiç Güç, TBMM'nin Türkiye'de kalmalarını altışar ay uzatmalarına vermiş olduğu izinlerle 1996 yılı sonuna kadar devam etmiştir.⁷⁸ 1997 yıl başından itibaren sadece hava unsurlarından oluşan Keşif Güç oluşturulmuştur. Bu misyonda 2003 yılındaki İkinci Körfez Savaşına kadar devam etmiştir.

1991 Temmuz'undan itibaren Türkiye'de konuşlanmış olan Çevik Güç'e bağlı küçük bir ekip Kuzey Irak'taki yardım çalışmalarının devamlılığı için bölgede bırakılmıştır. Bundan sonraki süreçte de Türkiye'deki hava üssünde konuşlandırılmış olan ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye'ye ait uçaklar uçuşa yasak bölgenin güvenliği için devriye uçuşlarına başlamıştır.⁷⁹

Çekiç Güç, Türk hükümetinin başvurusu sonucunda oluşmuş olsa da ilerleyen süreçte Türkiye'de muhalefet partilerinin eleştirilerini yöneltmesine neden olmuştur. Bundan dolayı hükümet ile muhalefet arasında Çekiç Gücün meşrulaştırılması noktasında tartışmalar yaşanmıştır. Hükümet tarafından Çekiç Gücün Kuzey Irak'tan Türkiye'ye yönelik göçü engellediği ve 1992 yılında Kuzey Irak'ta fiilen oluşan Kürt devleti ile Çekiç Güç arasında bağlantı olmadığı savunulmuştur.⁸⁰

Ancak Türkiye üzerinden Türk makamlarının denetiminden geçmeden sivil toplum kuruluşlarının Kuzey Irak'taki Kürt sığınmacılara gönderdikleri yardım

75 Akdoğan, *Bağımlılık ve Bağımsızlık Arasında Suudi Arabistan*, 63.

76 Tabanlı, 63.

77 Gordon and Trainor, *Cobra II*, 498.

78 Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 669.

79 Aziz, *Irak Kürtleri*, 125.

80 Tabanlı, "İngiltere'nin 1990-1998 Yılları Arasındaki Irak Politikası," 66-67 TBMM'nde Çekiç Güç ve Kuzey Irak hakkında hükümet ile muhalefet mücadelesi için: Bkz. Cüneyt Yenigün, *Soğuk Savaş Sonrasında TBMM ve Dış Politika*, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004).

kutularından silahlar çıkmıştır. Bölgedeki sığınmacıların güvenliğini sağlayan müttefik askerlerinin bunlara ihtiyacı olmadığı bellidir. Bunun üzerine Türkiye gönderilen yardım malzemeleri ve sivil toplum kuruluşları üzerindeki denetimini sıklaştırmıştır.⁸¹

Sonuç olarak, Kuzey Irak'ta uçuşa yasak bölgeden Irak merkezi hükümetinin fiili hakimiyetinden çıkmış olmasıyla birlikte bir Kürt Devleti oluşumu süreci başlamıştır. Çekiç Gücün sağlamış olduğu koruma sayesinde bunun gerçekleştiği ve PKK'nın da bu bölgeden Türkiye'ye yönelik saldırıları sonrasında Türk hükümeti Çekiç Gücü tek başına idare etmek ve uçuşa yasak bölge üzerinde kontrol edici güç olmak istemiş, ancak Türkiye'nin müttefikleri ABD, İngiltere ve Fransa tarafından bu reddedilmiştir. İlerleyen süreçte de Çekiç Güç, Kuzeyden Keşif Gücü adı verilerek sadece hava denetimi yapan bir misyona dönüştürülmüştür.⁸²

7. Körfez Savaşları Sonrasında Yaşananlar ve Türkiye-İrak İlişkilerinin Geleceğine Yönelik Değerlendirme

Türkiye açısından Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve bağımsız Kürt Devletinin oluşmasının önlenmesi bölgenin önemli ülkelerinden biri olan İran ile ortak olduğu noktalardandı. Ancak iki ülke arasındaki çıkarlar farklı politikalar izlenmesini gerektirmesi nedeniyle süreçte farklı gelişmiştir.⁸³

İran çıkarları gereği İran-İrak savaşından beri Kuzey Irak'taki Kürtleri Irak merkezi hükümetine karşı desteklemiş, aynı zamanda Türkiye ile arasındaki su krizinden⁸⁴ dolayı Türkiye'yi yıpratmak isteyen Suriye'de çıkarları doğrultusunda PKK'yı desteklemiştir.⁸⁵ Görüldüğü gibi, PKK terör örgütü Suriye ve Irak'ın vesayet savaşlarını yürüten bir ülke konumundadır.

İrak'taki Şii nüfus üzerinden de Irak siyasetine müdahale etmeye çalışan İran'ın stratejisine karşı olarak Türkiye açısından Türkmenlerin Güney ve Orta Irak'taki Şiiler ile Kuzey Irak'taki Kürtler gibi Irak merkezi hükümetine karşı bir yapıda olmamalarından dolayı⁸⁶, Irak Türkmenlerini merkeze alan bir politika da uygulanmamış, terör ve güvenlik kaygılarının çözümüne odaklanmak zorunda kalınmıştır.

ABD, Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra neredeyse her yıl süregelen KDP ile KYP mücadelesini sonlandırmak için Türkiye'yi atlayarak doğrudan sürece müdahil olmuştur. Çünkü her iki grubu da etki altına alarak kendi çıkarına uygun olan şekilde süreci sonlandırmayı amaçlamıştır.

81 Hüseyinkahyaoğlu, "Körfez Savaşı ve Savaş Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri (1990-93)," 58.

82 Molla, "Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri," 37.

83 Oktay Yanık, "İrak Müdahalesi ve Bölgesel Güvenlik: Türkiye Örneği," (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2006), 37.

84 Ortadoğu'da yaşanan su krizleri için: (Bkz. Sabahattin Şen, *Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu*, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1993), Bkz. Abdullah Kıran, *Ortadoğu'da Su*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013).

85 Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991*, 512.

86 Kekevi, "Devlet ve Egemenlik Açısından İki Körfez Savaşı Arasında Kuzey Irak'taki Gelişmelerin Analizi," 163.

Türkiye bu güvenlik probleminin sonucu olarak 1992-1994 yılları arasında Irak, İran ve Suriye ile toplantılar düzenleyerek, anlaşmalar yaparak bölge ülkelerini merkeze alarak çözüme ulaşılmaya çalışmıştır.⁸⁷

Ancak diplomatik girişimlerinin sonuçsuz kalması üzerine Türkiye, Kuzey Irak'taki KDP ile KYP arasındaki mücadelenin bölgede otorite boşluğunu yaratıp PKK'nın bölgede otorite sahibi olacağı endişesiyle 2003 yılındaki İkinci Körfez Savaşına kadar belirli aralıklarla askeri hareketler düzenlemiş, iki grubun uzlaşımını PKK karşısında Kuzey Irak'taki hakim güç olmalarını sağlamaya çalışmıştır. Ancak ilerleyen süreçte Türkiye'nin bu müdahalesi Kürt Devletinin kurulmasına giden sürecin oluşmasına da neden olmuş oldu.

1991 yılındaki Birinci Körfez Savaşı'nın BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda sadece Kuveyt ile sınırlı kalması 2003 yılındaki İkinci Körfez Savaşı'nın olmasına neden olmuştur. Saddam Hüseyin, Irak petrol rezervlerini kendi siyasi çıkarı doğrultusunda kullanarak Amerikalılar açısından istikrarsızlık yaratan bir isim olarak bölgedeki Amerikan varlığını zayıflatmaktaydı. Bundan dolayı Amerikan stratejisine göre, kendi çıkarları için tehlike olarak gördükleri Saddam Hüseyin ve Baas rejimini tasfiye etmeleri durumunda Körfez bölgesindeki Amerikan askeri varlığını kalıcı hale getirmiş olacaktı.⁸⁸

Dünyada önemli petrol rezervlerine sahip birinci ülke olan Suudi Arabistan'dan sonra gelen Irak'ın petrol zenginliği her iki Körfez Savaşı'nda da ABD'nin politikasını belirleyen bir etmen olmuştur. Petrolün stratejik öneminin farkında olan Irak yönetimi de bunu kullanmaya çalışmıştır.⁸⁹ Bu yaklaşımın gereği olarak, Irak'a askeri müdahalelerini insan haklarını için yaptıklarını ifade ederek meşrulaştırmaya çalışmıştır.

Birinci Körfez Savaşı sonrasında ABD ve İngiltere tarafından Irak'ın kimyasal ve kitle imha silahlarına sahip olduğu iddia edilmiştir. Bu iddialarının araştırılması amacıyla da ABD ve İngiltere öncülüğünde Birleşmiş Milletler bünyesinde UNSCOM (United Nations Special Commission) adında silah denetçilerini barındıran bir görev gücü oluşturulmuştur. Irak'ın savunma sanayi alanındaki tesislerinde incelemeler yapmak amacıyla oluşturulan bu yapıyı Irak işçilerine müdahale olarak görmüş, Irak'ta çalışma yapmasını kabul etmemek için direnmiştir. 2003 yılındaki İkinci Körfez Savaşına kadar Irak ile UNSCOM arasında diplomatik mücadele olmuştur. Irak, her ne kadar UNSCOM görev gücünün varlığına izin verse de görev gücünün etki alanını sınırlamaya ve personelini baskı altında tutmaya çalışmış, bunun sonucunda ABD ve İngiltere'nin tepkileriyle karşılaşmıştır. İki devletin baskısı karşısında Irak UNSCOM denetçilerinin çalışmasına izin vermiştir.⁹⁰

2001 yılından itibaren ABD Başkanı Bush, Kuzey Kore, İran ve Irak'ı kendisine hedef seçmiştir. Bu üç devlet arasından da en zayıf olan Irak'ı öncelik haline getirmiştir.

87 Kekevi, 253-254.

88 Rupe, *Irak İşgalinin Perde Arkası*, 65-66.

89 Said, *Oslo'dan Irak'a ve Yol Haritası*, 241-242.

90 Yayıncı, "Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri," 344-345.

UNSCOM denetimleri sonucunda Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olmadığı ortaya konulmasına rağmen Irak'a baskılarını yoğunlaştırmış, 11 Eylül saldırıları ve Afganistan işgali sonrasında ise bu baskısını daha da arttırarak İngiltere Başbakanı Blair ile Irak'a demokrasi getirmeyi amaç edinmiştir.⁹¹

UNSCOM üzerinden Irak'a yapılan baskılara ek olarak, Kuzey Irak'ta birbirine karşı mücadele eden KDP ile KYP Amerikan yönlendirmesiyle bu mücadeleyi sonlandırarak Irak merkezi hükümetine karşı birleşmişlerdir.⁹²

1998 yılındaki hava harekâtını ve 2003 yılındaki savaşın meşruluğunu sağlamak için Irak'ın kitle imha silahlarına ve nükleer silahlara sahip olduğu ABD ve İngiltere tarafından ileri sürülmüş, Irak'ta insan hakları ihlalleri yaşandığı dile getirilmiştir. Ancak savaş sonrasında Irak'ın böyle bir askeri teknoloji kapasitesine sahip olmadığı ortaya çıkmıştır.

Açıkçası sadece Ortadoğu ülkeleri bile Irak'ın tehdidini önleyebilecek askeri kapasiteye sahip olmalarına ve Irak'ın hem ABD'ne hem de Ortadoğu ülkelerine karşı somut bir tehdidinin olmamasına rağmen İkinci Körfez Savaşı meydana gelmiştir.⁹³

Türkiye'nin Birinci Körfez Savaşı sonrası önleyemediği fiili olarak oluşan durum 2003 yılındaki İkinci Körfez Savaşı sonrasında Amerikan işgaliyle birlikte hukuken de koruma altına alınmıştır. Böylelikle Irak'ın toprak bütünlüğü ve üniter yapısı bozulmuştur. Türkiye, kurulan bu sistemde herhangi bir problem veya terör unsurlarının oluşmasına engel olabilecek bir konumda olamamıştır. Ancak ilerleyen süreçte terör örgütü PKK'nın Türkiye'ye yönelik tehditleri karşısında etnik ve siyasi düşüncesine bakılmadan askeri operasyonlar düzenlemiştir.

Türkiye ile Irak arasındaki ilişkiler sadece güvenlikle ilgili değildir. Ancak Irak-Türkiye sınırı ve Irak'taki Türkiye'yi tehdit yapıların varlığı akla güvenliği getirmektedir. Aynı zamanda İsrail ile İran arasındaki gerilim Irak'ı da bu gerilimden etkilenen bir ülke haline getirecektir. Bu da Irak'ın uluslararası alandaki itibarını zedeleyecektir. Bunu önlemek için Irak tarafı Türkiye ile olan ilişkilerini en üst düzeye çıkarmak için girişimlerde bulunmaktadır. Türkiye'nin de Irak'ın bu girişimlerine karşı olumlu yaklaşması gerekmektedir.

Körfez Savaşları sonrasında Kuzey Irak'taki otorite boşluğundan faydalanarak Türkiye'ye yönelik terör saldırıları düzenleyen PKK terör örgütü de Ortadoğu bölgesindeki vesayet savaşı yürüten diğer örgütler gibi tasfiye edilmelidir. Hem DAESH hem de PKK tehditleri karşısında Türkiye, İran, Irak ve Suriye'nin birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Çünkü bu ülkelerin istikrarı ve toprak bütünlüğünün korunması diğerlerinin de güvenliğini ve toprak bütünlüğünü sağlamaktadır. Irak, İran ve Türkiye'nin Suriye konusunda uyumlu bir çizgide olmaları Suriye'nin ve bölgenin geleceği açısından da önemlidir.

91 Akşin, *Kısa 20.Yüzyıl Tarihi*, 452.

92 Yayıncı, "Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri," 344-345.

93 Said, *Oslo'dan Irak'a ve Yol Haritası*, 278.

Saddam Hüseyin'in ve Baas rejiminin Irak'ta devrilmesi sonrasında ise Irak'ın toprak bütünlüğünün ve üniter yapısının bozulmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda Irak ordusuz ve yönetimsiz bir yapıda kalmıştır. Kuzey Irak'ta da bir özerk yapı oluşturulmuş, bu yapı da Kürtlerin hakimiyetinde olmuştur.⁹⁴

Türkiye'nin Kürtlere karşı bir duruşu yoktur, terör örgütlerine karşı duruşu vardır. Terörü bitirmek ve kültürel, ekonomik ve sosyal gelişimi sağlamak için Irak ile Türkiye ortak mücadele edeceklerdir. Irak'ın artık terör oluşumları ve istikrarsızlıklarla anılmayan bir ülke olarak bölgede varlığını devam ettirmesinin sağlanması amacıyla Türkiye'nin Irak'ta sosyal refah ile huzurun tesis edilmesi ve iki ülke arasındaki ticaret hacminin artırılmasına çalışması gerekmektedir.

Devletler arasındaki ilişkiler kalıcılık üzerine kurulmaktadır. Çünkü devletler var olduğu sürece komşularıyla olan ilişkileri de devam edecektir. Bundan dolayı, Türkiye ile Irak arasındaki ilişkiler bu anlayıştan farklı düşünülemez, bölgenin istikrarını sağlayacak gelecek hedeflemesi vardır. Irak ile kültürel ve tarihsel dostluk geliştirilirken Kalkınma Yolu Projesi aracılığıyla da Irak'ın Türkiye üzerinden dünyaya açılması sağlanacaktır.

94 Akşin, *Kısa 20.Yüzyıl Tarihi*, 452-453 İkinci Körfez Savaşı sonrasında Irak'taki kamu kurumlarına ait binaların ve tesislerin otorite boşluğu sonucu yağmalanması hakkında daha fazla bilgi için: Bkz. Peter Galbraith, *Irak'ın Sonu*, çev. Mehmet Murat İnceyan (İstanbul: Doğan Kitap, 2007).

Sonuç

İki Körfez Savaşı arasında Türkiye-İrak ilişkileri, pek çok açıdan karmaşık ve çok boyutlu bir karakter sergilemiştir. 1990'lı yılların başındaki gelişmeler, her iki ülkenin de stratejik çıkarlarını, güvenlik endişelerini ve bölgesel güç dengelerini etkileyen önemli dönüm noktaları oluşturmuştur. Türkiye, Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan 1991 Körfez Krizi'ne karşı uluslararası toplumla aynı cephede yer alırken, bu dönemde ABD ve diğer Batılı ülkelerle yakın işbirliği içinde olmuş, aynı zamanda Irak'a yönelik uygulanan ekonomik ambargoya katılarak bölgesel güvenliği sağlamaya yönelik adımlar atmıştır.

Ancak, 1991 Körfez Savaşı'nın ardından, Türkiye-İrak ilişkileri özellikle Kürt meselesi ve Saddam Hüseyin rejimi ile ilgili farklılıklar nedeniyle daha da karmaşık hale gelmiştir. Türkiye, Kuzey Irak'taki PKK varlığından duyduğu endişe ile bu bölgedeki askeri ve diplomatik müdahalelerini artırmış, buna karşılık Irak hükümeti, Türkiye'nin iç politikasına müdahale olarak algıladığı Kürt sorununu uluslararası arenada kullanmaya çalışmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin bu dönemde Kuzey Irak'taki Türkmen nüfusunun haklarını savunma çabaları da iki ülke arasındaki ilişkileri daha da gerilmiştir.

İrak'a yönelik uygulanan ambargonun, Türkiye'nin ekonomik çıkarları üzerinde ciddi olumsuz etkiler yarattığı da unutulmamalıdır. Özellikle Irak'a sınır komşusu olan Türkiye, bu ambargonun Türk ekonomisine yansıyan zararlarını en aza indirmek için çeşitli diplomatik stratejiler geliştirmiştir. Ancak, bu tür politikalar, bölgedeki genel güvenlik durumunu ve Türkiye'nin dış politikadaki tutumunu zora sokmuştur.

İki Körfez Savaşı arasındaki dönemde Türkiye-İrak ilişkileri, bölgedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıkların gölgesinde şekillenmiştir. Türkiye, Irak'ın kuzeyindeki gelişmelerden dolayı ulusal güvenlik endişeleri yaşamış ve bu bölgede terör örgütlerinin faaliyetlerine karşı mücadele etmiştir. Ekonomik ambargo ve petrol boru hattının kapatılmasıyla Türkiye'nin petrol ithalatında ve ticaretinde önemli kayıplar yaşanmıştır. Gelecekte, Türkiye-İrak ilişkilerinin istikrarlı bir zeminde gelişmesi için, bölgede siyasi istikrarın sağlanması ve ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu sayede, iki ülke arasındaki ilişkiler daha olumlu bir yönde ilerleyebilir ve bölgede daha istikrarlı bir ortam oluşabilir.

Sonuç olarak, iki Körfez Savaşı arasındaki dönemde Türkiye-İrak ilişkileri, bölgedeki karmaşık siyasi ve ekonomik koşulların bir sonucu olarak şekillenmiştir. Türkiye, bu dönemde hem ekonomik hem de siyasi açıdan önemli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Ancak, gelecekteki ilişkilerin geliştirilmesi için bölgede istikrarın sağlanması ve ekonomik işbirliğinin artırılması kritik öneme sahiptir.

Kaynakça

1. Araştırma Eserler

- Abrahamian, Ervand, *Modern İnan Tarihi*, çev. Dilek Şendil, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Akdoğan, İsmail *Bağımlılık ve Bağımsızlık Arasında Suudi Arabistan*, Ankara: Kadim Yayınları, 2020.
- Akşin, Sina, *Kısa 20.Yüzyıl Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Kronik Kitap, 2018.
- Aziz, Mahir A. *Irak Kürtleri*, çev. Zülal Kılıç, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.
- Galbraith, Peter, *Irak'ın Sonu*, çev. Mehmet Murat İnceayan, İstanbul: Doğan Kitap, 2007.
- Gordon, Michael R. and Trainor, Bernard E., *Cobra II*, New York: Vintage Books, 2006.
- Kıran, Abdullah, *Ortadoğu'da Su*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.
- Kongar, Emre, *21.Yüzyılda Türkiye*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.
- Kubal, Ayfer Yazkan, *Osmanlı-İngiliz İlişkileri ve Irak'ın Doğuşu*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2018.
- Kamran Mofid, *The Economic Consequences of the Gulf War*, New York: Routledge, 2017.
- Mansfield, Peter, *A History of the Middle East*, England: Penguin Books, 2010.
- Öymen, Onur, *Arka Plan*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016.
- Özal, İlkin Başar, *Kısa Soğuk Savaş Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2020.
- Rupe, *Irak İşgalinin Perde Arkası*, çev. Buket Dabancalı-Alaz Pesen, İstanbul: Yordam Kitap, 2006.
- Said, Edward, *Oslo'dan Irak'a ve Yol Haritası*, çeviren Murat Uyurkulak, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2005.
- Sönmezoğlu, Faruk *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991*, İstanbul: Der Yayınları, 2016.
- Şen, Sabahattin, *Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1993.
- Tür, Özlem, "Türkiye'nin Irak ve Suriye İlişkileri," *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, derleyen: Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacioğlu, Özlem Terzi, 593-617. İstanbul: Der Yayınları, 2012.
- Woodward, Bob, *Plan of Attack*, Great Britain: Simon Schuster, 2004.
- Yeniğün, Cüneyt, *Soğuk Savaş Sonrasında TBMM ve Dış Politika*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

2. Makaleler

- Altunışık, Meliha Benli, “Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:1 Sayı:1 (2009): 69-81.
- Bengio, Ofra, “Ankara, Erbil, Baghdad: Relations Fraught with Dilemmas”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:5 Sayı:1(2013): 65-84.
- Kaştan, Yüksel, “II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-İrak Siyasi İlişkileri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:19 (2008): 313-326.
- Molla, Alptekin, “Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:7 Sayı:11 (2009):29-45.
- Önal, Tekin ve Özdağ, Abdullah, “Körfez Savaşı ve Türk Dış Politikasına Etkileri,” *Turkish Studies*, 11 (Sonbahar 2016): 53-70.
- Pusane, Özlem Kayhan, “Türkiye’nin Kuzey Irak Politikasında Değişim: Turgut Özal ve Tayyip Erdoğan Dönemlerinin Karşılaştırmalı Analizi,” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 14 Sayı 56 (2017): 39-52.
- Sayın, Yusuf ve Aksoy, Esra “Türkiye-İrak Dış Politikaları Üzerine Bir İnceleme,” *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* Cilt:5 Sayı:2, (2023): 186-204.
- Semin, Ali, “Türkiye’nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı,” *Bilge Strateji*, Cilt 3 Sayı 5 (Güz 2011): 179-205.
- Swaidan, Ziad ve Nica, Mihai, “The 1991 Gulf War And Jordan’s Economy”, *Middle East Review Of International Affairs*, Cilt. 6 Sayı 2, (Haziran 2002): 70-76.
- Yaycı, Cihat, “İrak’ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye’ye Etkileri,” *Güvenlik Stratejileri*, Cilt 15 Sayı 30, (2019): 331-352.

3. Tezler

- Hüseyinkahyaoğlu, Murat, “Körfez Savaşı ve Savaş Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri (1990-93),” Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2008.
- Kekevi, Serkan, “Devlet ve Egemenlik Açısından İki Körfez Savaşı Arasında Kuzey Irak’taki Gelişmelerin Analizi,” Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010.
- Tabanlı, Nuri Cem, “İngiltere’nin 1990-1998 Yılları Arasındaki Irak Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2023.
- Yanık, Oktay, “İrak Müdahalesi ve Bölgesel Güvenlik: Türkiye Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2006.

Extended Abstract

Türkiye-Iraq relations during the period between the First Gulf War and the Second Gulf War were shaped by both regional and global dynamics. This era was influenced by factors such as geopolitical shifts in the Middle East, international interventions, economic sanctions, terrorism, and ethnic and religious conflicts. Türkiye, guided by its security concerns and regional influence ambitions, shaped its relationship with Iraq. Important events during this period included the international sanctions imposed on Iraq after the First Gulf War, the PKK conflict starting in 1993, the policies of Saddam Hussein's regime, and Türkiye's response to the Second Gulf War.

After the First Gulf War, following Iraq's invasion of Kuwait and the subsequent intervention of coalition forces, Saddam Hussein's regime was significantly weakened, but it remained in power. In the aftermath of the war, international sanctions were imposed on Iraq, plunging the country into a severe economic and humanitarian crisis. During this period, Türkiye was part of the economic sanctions imposed on Iraq, while also monitoring the developments in the Kurdish regions in northern Iraq. Türkiye's economic and strategic interests were also shaped by the activities of Kurdish movements and the PKK.

In the post-Gulf War period, the Kurdish groups in northern Iraq increased their demands for autonomy. Türkiye opposed any attempts by the Kurds in northern Iraq to declare independence or gain autonomy. Türkiye's interests in this region were directly tied to the activities of the PKK, which resumed operations in northern Iraq in 1993. In response, Türkiye launched military operations in the region against the PKK, leading to tensions in Türkiye-Iraq relations. Throughout this period, Türkiye's main demand from Iraq was for effective action against the PKK.

Saddam Hussein's government became a significant diplomatic and security issue during the 1990s. After Saddam's occupation of Kuwait in the First Gulf War, Türkiye felt the need to closely monitor its border with Iraq. The policies of Saddam Hussein, especially his actions against the Kurds and military activities that threatened regional stability, caused significant concern for Türkiye. Saddam's use of chemical weapons against the Kurds and military operations in northern Iraq had undermined Türkiye's trust in Iraq. Additionally, Saddam's attempts to consolidate his control over Iraq's oil resources were in conflict with Türkiye's economic and security interests.

The international sanctions imposed on Iraq by the United Nations significantly affected Türkiye's trade with the country. However, Türkiye opposed certain aspects of the sanctions and continued to maintain its economic relations with Iraq, especially regarding oil trade in northern Iraq. During this period, one of Türkiye's main interests was the trade of oil through the northern Iraqi pipeline. Türkiye tried to maintain its economic ties with Iraq through alternative routes, despite the international sanctions. This reflected Türkiye's ongoing economic dealings with Iraq, even though it did not fully comply with the embargo.

The Second Gulf War marked a crucial turning point in Türkiye-Iraq relations. Before the war, the United States requested military support from Türkiye for its intervention in Iraq. However, this request became highly controversial in Türkiye, and a significant divide emerged in Türkiye politics. The Türkiye public was largely opposed to military involvement in Iraq. In response to the U.S. request, the Turkish Parliament rejected the proposal for military support on March 1, 2003. This decision represented Türkiye's attempt to follow an independent foreign policy and avoid direct involvement in the war. However, Türkiye did provide logistical support to the U.S. forces, allowing American troops to pass through Türkiye's territory, although it did not participate in the combat operations.

The Second Gulf War created significant security threats for Türkiye. The increased ethnic and sectarian conflicts in Iraq following the invasion deepened Türkiye's security concerns, especially regarding the Kurdish issue. The strengthening of the Kurdish region in northern Iraq after the war led to shifts in Türkiye's strategic calculations in the region. Furthermore, the instability in Iraq after the war also affected Türkiye's relations with neighboring countries such as Syria and Iran, prompting Türkiye to adopt a more cautious foreign policy regarding regional balances.

Between the First Gulf War and the Second Gulf War, Türkiye-Iraq relations were shaped by numerous challenges, both in terms of security and economic interests. Türkiye maintained a tough stance toward the Kurdish movements and the PKK in northern Iraq, viewing regional stability as a direct concern for its own security. Additionally, Türkiye continued its economic relations with Iraq, despite the international sanctions, particularly focusing on oil trade routes in northern Iraq. The Second Gulf War was a pivotal moment for Türkiye's foreign policy, as it led to significant changes in Türkiye's approach to regional security and its relations with both Iraq and other neighboring countries. Consequently, Türkiye-Iraq relations during this period were complex, shaped by security concerns, economic interests, and the region's ethnic and geopolitical dynamics.